Grafits: els murs parlen

Ana Libertad Prieto Ralda
Treball de recerca de 2n de Batxillerat
Departament de Lletres
Tutor: Rafael Haro
Curs 2013 – 2014
IES la Sénia

RESUM

Els grafits són una font d'informació antropològica perquè són testimonis de l'acció humana sobre l'entorn que l'envolta. Els grafits ens poden informar de com era un període determinat o dels moments socials o polítics que l'han condicionat. A la Sénia hi ha una bona mostra d'aquests grafits, amb un significat concret en cada cas.

ABSTRACT

Graffiti are a source of anthropological information because they are witnesses of the human action about the environment which surrounds it. Graffiti can inform us how it was a given period of time or how it was the social or political movement by then. In la Sénia, we can find a good sample of these graffiti, with a specific meaning in each case.

PARAULES CLAU
grafit, pintada, inscripció, antropologia, sociologia, art, la Sénia

KEYWORDS
graffiti, painting, inscription, anthropology, sociology, art, la Sénia

GRAFIT: PATRIMONI CULTURAL

Grafit significa "marca o inscripció que s'ha fet rascant o ratllant". El neologisme[1] *graffito* es va traduir a l'anglès i es va estendre cap als anys setanta en començar a emprar-se als diaris de Nova York, que es feien ressò dels grafiters que pintaven vagons de metro. En epigrafia[2], els grafits són considerats de gran valor per conèixer la vida quotidiana i la parla de la gent. Tant els grafits que hi ha als murs com els que podem trobar a les aules són una font d'informació antropològica[3].

Fa temps que em fixo en els grafits i les pintades, en el que hi ha esgrafiat a l'escorça dels arbres, en les inscripcions que al llarg de la meua vida d'estudiant he anat trobant a pupitres, parets, portes, etc; és a dir, a les aules, on es poden veure declaracions d'amor, paraules obscenes, reivindicacions polítiques, dibuixos, símbols, etc. Des de temps immemorials l'ésser humà té la necessitat de deixar la seua marca, damunt les pedres a l'època prehistòrica, o a les parets i en altres suports posteriorment. Els grafits són vestigis que ens poden informar de com era un període determinat o dels moments socials o polítics que l'han condicionat, la qual cosa pot tenir un valor tant arqueològic com sociològic, que són els vessants des dels quals enfoquem aquest treball. Els grafits que ens envolten, per qüestions estètiques o per altres motius, no ens deixen indiferents. Per aquesta raó pot resultar un tema original al qual se li pot donar un contingut sociohistòric per la informació que aporta sobre la societat. També perquè alguns grafits, com els de Pompeia o els del Mur de Berlín, formen part del patrimoni cultural. Tot això va donar lloc a un treball de recerca, en el qual està basat aquest article, en què ens hem introduït en el món del grafit.

"Tant els grafits que hi ha als murs com els que podem trobar a les aules són una font d'informació antropològica."

ELS GRAFITS A LA SÉNIA

Marques de picapedrer
Són símbols al·legòrics gravats a la pedra que a l'edat mitjana representaven realitats o idees abstractes mitjançant un traç, figures o atributs. Formen part del que se sol denominar *signes lapidaris*, terme que prové del llatí i que vol dir "signe gravat a la pedra".

1. Neologisme: paraula o unitat lèxica amb nou significat introduït en una llengua.
2. Epigrafia: ciència que estudia les inscripcions realitzades en materials durs.
3. Antropològica: que fa referència a l'ésser humà.

Un tipus de signes lapidaris són els ideogrames, en la modernitat denominats grafits, que se solen trobar a l'exterior dels temples religiosos com catedrals o esglésies. En general indiquen la pedrera de procedència de la pedra, la posició de les pedres o carreus, el treball realitzat, la identificació del mestre picapedrer o la lògia a què pertany. La gliptografia és la ciència contemporània que estudia i analitza en profunditat els signes lapidaris, és a dir, aquesta mena de grafits medievals.

Marca de picapedrer a l'església de la Sénia.
Foto: Ana Libertad Prieto.

Grafits al Camp d'aviació

Si parlem de la Guerra Civil és ineludible parlar del Camp d'aviació de la Sénia, construït l'any 1937 pel govern de la II República i que, pel seu emplaçament estratègic, va ser el més important de Catalunya. El 14 d'abril de 1938, després de l'ofensiva del front d'Aragó, els efectius de la Legió Còndor alemanya es van instal·lar a l'aeròdrom de la Sénia.

Detall del símbol republicà al Camp d'aviació.
Foto: Arxiu J. Prieto.

L'aeròdrom, actualment restaurat en part, estava format per tres pistes d'enlairament, un refugi antiaeri i la casa de comandament amb les oficines i controls d'operacions. En l'actualitat, hi podem trobar dos maquetes d'avions: un *Katiuska* i un aeroplà alemany *Messerschmitt Me-Bf 109*.

Tot just en la maqueta d'aquest avió, s'hi poden veure diferents grafits relacionats amb l'oficial que el pilotava: l'emblema personal del major Gotthard Handrick, que és una mena d'h, i el Zylinder Hut o barret de copa, símbol utilitzat pel Bf 109 i que també es troba a la casa de comandament (tot i que no s'aprecia gaire). Prop de l'hèlix hi ha un altre grafit amb les anelles olímpiques, ja que Handrick va participar als Jocs Olímpics de 1936.

Maqueta de Messerschmitt Me-Bf 109.
Foto: Ana Libertad Prieto.

Estils de grafit a la Sénia

Els qui treballen en l'art graffiti des de l'era Hip Hop, és a dir des dels anys 90, es denominen a ells mateixos writers o escriptors. Hi ha hagut múltiples writers famosos al nostre país. Sense anar gaire lluny, Vinaròs és un lloc on el grafit té molta popularitat des de fa dècades, la qual cosa ha propiciat que hi hagi excel·lents artistes, que fins i tot són reconeguts institucionalment, i que participen en festivals o exhibicions, com per exemple els vinarossencs Chile i Dean. Chile és l'autor de bona part dels grafits que s'han pintat al municipi de la Sénia, en les activitats que s'han organitzat alguns anys durant la Setmana Cultural.

Aquests writers també acostumen a utilitzar diferents estils de grafits, i el nostre poble en té diversos:

Throw-up: comprèn lletres, paraules o un llistat de noms, i generalment s'hi empren dos colors.

Dirty (brut): és originari de França; es crea una transgressió dels elements formals amb formes estranyes, no es pot llegir. De vegades s'aconsegueix embrutant o mesclant i superposant les formes i els colors.

Characters (personatges): sorgeix al metro de Nova York als anys 80 i incorpora personatges de còmic o caricatures.

Abstracte: és el grafit que perd la seua identitat original, degrada els colors i es torna il·legible perquè busca una forma artística.

"Vinaròs és un lloc on el grafit té molta popularitat des de fa dècades, la qual cosa ha propiciat que hi hagi excel·lents artistes, que fins i tot són reconeguts institucionalment."

Grafit d'estil abstracte al carrer Tarragona, la Sénia. Foto: Ana Libertad Prieto.

Pintades i grafits en èpoques de canvi

Les èpoques de crisi o canvis socials són prolífiques pel que fa a l'aparició de pintades. La pintada utilitza paraules per transmetre uns determinats continguts, i constitueix un acte de comunicació que ens implica i amb el qual podem establir una relació de reciprocitat.

Pintada, ja esborrada, en un cartell d'entrada a la Sénia. Foto: Ana Libertad Prieto.

Una anècdota: el grafit esborrat de la lleona de la Sénia

Un grafit llegendari esborrat va ser el que es va fer en un mur del carrer Granada, amb motiu de la famosa lleona de la Sénia. Suposadament es tractava d'una lleona que s'havia escapat de la gàbia d'un propietari particular de la Sénia, i que va durant un temps va copsar l'atenció mediàtica de diferents mitjans d'informació (TV3, TV Castelló, Antena3, etc.) que es van desplaçar a la Sénia. Arran d'això, van sorgir nombroses anècdotes, com la notícia que va donar Catalunya Ràdio i que el locutor va acabar així: "Sí, ho han sentit bé, no és Kènia, és la Sénia…". El grafit del carrer Granada (avui Generalitat) deia tot just això mateix i al costat hi van dibuixar el capet d'una lleona. Després d'haver indagat diferents fonts, malauradament ningú no ens ha pogut facilitar la fotografia del grafit de la lleona.

Grafits singulars a la Sénia: "L'escriptor de les estrelles"

Aproximadament fa uns 4 o 5 anys a la Sénia van aparèixer uns grafits molt peculiars. Es tractava d'un munt d'estrelles de diferents mides fetes amb plantilla. De vegades eren nombroses i petites com si formessin una constel·lació, però d'altres eren grosses i només n'hi havia tres o quatre. Les estrelles es van esgrafiar tant en parets com en camions, portes o fins i tot a la façana i als vidres d'algun comerç. Va haver-hi queixes. La policia local va començar a vigilar i la freqüència de les pintades dels grafits estelats va disminuir. Al mateix temps, es van anar desplaçant. L'autor ja no pintava dins de la població, però sí que ho feia en masos o casetes vora la carretera de la Sénia-Ulldecona. Mai no s'ha pogut desvelar la identitat de l'escriptor de les estrelles. Tot i que es va anar abandonant aquesta pràctica, encara avui alguns grafits amb les seues estrelles decoren la Sénia. En el tauler d'anuncis d'alguna aula de l'Insititut de la Sénia, darrerament ha aparegut el grafit de les estrelletes. No sabem si es tracta de l'autor original o d'un imitador.

Grafit del conegut com a "Grafiter de les estrelles" en un jardí privat. Foto: Ana Libertad Prieto.

Blai Mesa, director del Centre d'Art lo Pati, en l'entrevista que se li va fer per al treball de recerca, va explicar que les tribus urbanes de Berlín van marcant els seus *tags* per allà on passen, com una forma de marcar el seu territori. Uns membres d'alguna d'aquestes tribus que va conèixer Mesa dibuixaven una mena de constel·lació de punts perquè, segons deien, era el reflex de la seua identitat al cel. Els puntets eren les estrelles, que són la projecció de la constel·lació del subconscient de cadascú... Ben segur que això no té res a veure amb els grafits de la Sénia, encara que podia tenir alguna relació, especialment per reflectir el subconscient de l'escriptor de les estrelles evadit en les seues constel·lacions...

LES AULES PARLEN: ELS GRAFITS A L'INSTITUT DE LA SÉNIA

Un dels motius principals de la realització del treball de recerca sobre aquest tema ha estat l'interès que em van despertar des de fa temps els grafits de l'Institut la Sénia. Durant molts anys els alumnes han deixat petjada del que sentien, d'allò que volien reflectir, encara que no fos gaire profund. La curiositat m'ha portat a l'observació d'aquest conjunt de pintades o gravats esgrafiats al centre, que tenen la seua transcendència per fer-nos una idea de com eren els alumnes que utilitzaven aquestes aules.

A tots els centres docents hi podem trobar algun tipus d'inscripció o grafit fet pels estudiants que hi han passat. El que hi ha dins d'un institut, en certa manera, és el reflex de com és la societat de fora, com passa amb la resta de grafits que trobem als murs, els quals mostren com som els ciutadans d'una època. En general, fer grafits en un centre docent no es veu amb bons ulls, tot i que és una pràctica que ve de lluny. Els nostres pares ja van fer algun grafit als pupitres quan anaven a escola i ben segur que també els iaios. I així successivament, com mostren els grafits fets en universitats, seminaris, etc.

L'home, des que és home, té necessitat de gravar, esgrafiar o burxar damunt d'un suport deixant la seua petjada per a la posteritat. Però als instituts, com a fora dels centres, també hi ha *buffs* (aquí representats per professors o altres persones que tenen alguna autoritat sobre els alumnes) i, per tant, hi ha censura o prohibició, ja que està prohibit grafitejar tant a l'institut com al voltant del centre, perquè es considera un dany al material o a l'edifici. De totes formes, la temptació d'expressar-se és inherent a l'ésser humà i sempre hi ha un moment que, en clandestinitat, l'alumne aprofita per *escriure*. Generalment és quan els professors relaxen la vigilància, ocupats a explicar. I els estudiants aprofiten, entre altres coses, per grafitejar.

Dibuix d'un cavall sobre una taula de l'Institut de la Sénia. Foto: Ana Libertad Prieto.

Grafits a l'exterior de l'Institut de la Sénia

Hi ha grafits a l'exterior de de l'institut, com el que trobem a l'hortet dels Domenges, que està al costat. Va ser creat fa uns anys pels alumnes de suport escolar, com una pràctica didàctica que alhora els ensenyava l'ofici de pagès, amb la intenció de fer un hort i cultivar diferents verdures. Els alumnes s'havien d'encarregar de l'hort: l'havien de regar i adobar per tal que pogués ser productiu. Per fer-lo més bonic, el van decorar amb un mural ple de dibuixos i un cartell que ells mateixos van confeccionar. També hi ha altres grafits pels voltants de l'institut amb referències al Hip Hop, a l'anarquia o a la independència de Catalunya, grafits amb estels (suposadament de l'escriptor de les estrelles que ja hem comentat anteriorment), o els artístics, que s'han fet en exhibicions d'art graffiti als murs tocant del centre.

Grafits a l'hortet dels Domenges de l'Institut de la Sénia. Foto: Ana Libertad Prieto.

CONCLUSIONS

Deia el pensador Marshall McLuhan, que el mitjà és el missatge. Així, el mitjà pot ser la façana d'un mur on algú hi ha pintat una senyera. Altres vegades, el mitjà és un centre docent, un institut, i alhora els murs, les taules i part del mobiliari, que mostra o ensenya allò que els alumnes han reflectit en un grafit.

"[...] hi ha altres grafits pels voltants de l'institut amb referències al Hip Hop, a l'anarquia o a la independència de Catalunya [...]"

A l'institut de la Sénia vam fer un sondeig amb enquestes als cursos de Batxillerat i el resultat va ser que més d'un 90% dels alumnes ha fet grafits d'algun tipus. Les aules també parlen de manera silenciosa, no sols amb les explicacions de les assignatures que s'imparteixen, sinó amb el que diuen, pensen o senten els alumnes que fan grafits.

Com hem pogut observar, les Terres de l'Ebre i concretament la Sénia, no són alienes a la revolució o evolució del grafit, per la qual cosa hem detectat tota mena d'estils, gèneres, homenatges i influències al mateix temps que hem constatat que l'art grafit té una presència considerable en altres municipis com Vinaròs i Amposta. És immensa la quantitat d'imatges i d'informació que percebem només pel fet de mirar, la qual ben segur que ens influeix i determina certes reaccions o actituds. El grafit és un altre mitjà d'expressió i un art urbà global que arriba a tothom, a diferència del que podem contemplar als museus o galeries. "Som el que veiem", com diu McLuhan. Només cal saber observar, ja que els murs parlen, des de la prehistòria fins a Facebook! Després d'aquest treball, mai no es tornaran a mirar els murs de la mateixa manera.

AGRAÏMENTS

Aprofito aquest article per donar les gràcies a totes les persones que van col·laborar en la realització del treball de recerca. Gràcies als artistes del grafit pel seu llegat i als autors de grafits o pintades que formen part d'aquestes pàgines. Gràcies al professor Rafel Haro Sancho, tutor d'aquest treball, per facilitar-me bibliografia, webgrafia i algunes fotografies; també pels contactes que m'ha proporcionat per a les entrevistes així com pels seus valuosos consells, suggeriments de línies de treball i la paciència que ha tingut amb mi. Gràcies a col·laboradors o informants que prefereixen romandre en l'anonimat.

BIBLIOGRAFIA

Anton, J. (2013). *"Pérez Reverte y la airada banda del aerosol"* dins de "El País Semanal" (17/11/2013, n. 1.938, pàg. 70-71).

Bernard, R. (1991). *Ver y comprender la pintura*. Barcelona: Editorial Bordas.

Chomsky, N. (1998). Entrevista en Radio Overture, 89,3 FM (19/10/1998).

D.D.A.A (1992). *Diccionario de Filosofía*. Referencias Larousse-Humanidades. Barcelona: Larousse-Planeta.

D.D.A.A (1992). *Gran Enciclopèdia Larousse*. Barcelona: Editorial Planeta (Volums 1-13-20).

D.D.A.A (2008). *Congreso Internacional de Historia "La Batalla del Ebro"*. Barcelona: Memorial democràtic; URV; Generalitat de Catalunya (24-27/07/2008).

Drake, V. (2013). *"Desayuno de domingo con Federico Moccia"* dins de "XL Semanal" (10/11/2013).

Ganz, N. (2004). *Graffitti, arte urbano de los cinco continentes*. Barcelona: Editorial Gustavo Gil S.L.

Garcia, H. (2008). *L'aeròdrom de la Sénia, 1937-1939. Edició millorada*. La Sénia: Patronat del Camp d'Aviació de la Sénia; Memorial Democràtic de Catalunya; Centre d'Estudis d'Investigació Històrica Baix Maestrat/Montsià.

Gombrich, E.H. (1995). *La Historia del Arte*. Barcelona: Editorial Debate.

WEBGRAFIA

Arte-ismo. blogspot.com/2012/11/el-partenon.html

Arte urbano. es.wikipedia.org/wiki/Arte_urbano

A través del graffiti. De la pared a los libros. Artium.